

МЕДИЧНЕ ПРАВО — ВАЖЛИВА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ

Радиш Я. Ф.

Національна академія державного управління при Президентові України

Питання юридичного забезпечення медичної діяльності в Україні останнім часом набувають особливої актуальності. Це, передусім, пов'язано з активним розвитком приватної медичної практики, запровадженням добровільного медичного страхування та розробкою нормативно-правової бази щодо введення загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, використанням новітніх досягнень медичної науки (трансплантологія, репродуктивні технології, клонування), удосконаленням управлінської діяльності в галузі охорони здоров'я тощо.

На думку автора, зацікавленість вітчизняних дослідників регулюванням медичних правовідносин можна пояснити низкою ключових факторів, які й обумовлюють потребу українського суспільства у знаннях у сфері юридичного забезпечення медичної діяльності, серед яких виокремимо наступні [1, 8]:

- зростання кількості нормативно-правових актів системи охорони здоров'я України;
- потреби практичної діяльності лікувально-профілактичних закладів, де найчастіше й виникають проблеми медико-правового характеру;
- запити юридичної практики, які свідчать про зростання ролі спеціальних знань, пов'язаних з особливостями правового регулювання медичної діяльності;
- підвищення правової грамотності населення у сфері отримання медичних послуг, що проявляється й збільшенням кількості скарг та позовних вимог у випадку надання медичної допомоги незадовільної якості.

Грунтуючись на викладеному вище, першочерговими завданнями державної політики України в галузі охорони здоров'я на стадії розбудови та утвердження її як демократичної незалежної держави має стати, по-перше, удосконалення системи законодавчого забезпечення діяльності сфери охорони громадського здоров'я, що виражається підготовкою, затвердженням та впровадженням у життя відповідних законодавчих актів. По-друге, нагального вирішення потребує й проблема післядипломної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідних фахівців-професіоналів, які б могли не тільки розробляти проекти відповідних нормативно-правових актів та здійснювати аналіз державної політики в галузі охорони здоров'я, але й забезпечувати експертно-аналітичний супровід та прогнозування¹ результатів щодо її реалізації [2].

Слід наголосити на тому, що висвітленню проблеми медичного права як важливої складової програми післядипломної підготовки керівників для системи охорони

здоров'я України вже присвячена низка цікавих досліджень у різних фахових виданнях. Так, на сторінках журналу «Український медичний часопис» автором даної доповіді у співавторстві з ректором Національної медичної академії післядипломної медичної освіти ім. П. Л. Шупика (далі — НМАПО) професором Ю. В. Вороненком викладено теоретичне обґрунтування місії та стратегії правової складової післядипломної підготовки керівників для системи охорони здоров'я України та кадрового резерву у контексті сучасних імперативів верховенства права і на цій основі здійснено постановку проблеми щодо нагальної необхідності введення комплексних навчальних дисциплін «право та законотворчий процес» і «медичне право» до програми післядипломної підготовки нової генерації сучасних керівників здравооохоронної галузі України та розроблено структуру і визначено основні цілі вказаних дисциплін.

З метою ширшого ознайомлення фахівців у галузі права та управління системою охорони здоров'я, маю честь ще раз коротко викласти основні складові структури розробленої нами програми післядипломної підготовки керівників системи охорони здоров'я України

На наше переконання, правова складова програми післядипломної освіти лікарів має базуватися на між — та багатодисциплінарній моделі підготовки фахівців і повинна включати наступні навчальні курси, що виступають системоутворюючим чинником при розкритті сутності права охорони здоров'я [2]:

— основи теорії держави і права (ознайомлення лікарів з предметом, функціями та методологією теорії держави і права, закономірностями становлення та розвитку державно-правових явищ);

— основи конституційного права (розкриття змісту основних категорій та інститутів конституційного права, його місця та ролі в національній системі права; порівняльний аналіз досвіду правового регулювання охорони здоров'я окремих зарубіжних країн);

— основи адміністративного права (розкриття змісту основних категорій та інститутів адміністративного права і його значення для ефективного функціонування державного управління; формування у курсантів вміння самостійно орієнтуватися у системі чинного адміністративного права);

— законотворча та нормотворча діяльність (ознайомлення курсантів із системою спеціальних юридичних знань, необхідних їм у практичній діяльності з підготовки законопроектів та інших нормативно-правових актів; формування у курсантів навичок з підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів) [7];

— основи підприємницького права та права соціального забезпечення (формування у курсантів розуміння форм, методів та принципів правового регулювання підприємницької діяльності; ознайомлення лікарів-курсантів з основними положеннями та інститутами права соціального забезпечення);

— право охорони здоров'я (розкриття змісту правового регулювання суспільних відносин щодо охорони здоров'я населення та медичної і фармацевтичної діяльності).

Після вивчення вищезазначених курсів слухачі повинні:

— знати відповідно до програми основні категорії держави і права та закономірності розвитку державно-правових явищ;

— розробляти проекти законів та інших нормативно-правових актів на підставі аналізу ефективності діючих документів в галузі охорони здоров'я;

— розробляти на підставі визначення юридичних властивостей пропозиції щодо удосконалення чинної нормативно-правової бази на основі виявлених ознак недосконалості за результатами вивчення та аналізу ефективності діючих в галузі охорони здоров'я нормативно-правових документів;

— знати основні положення Конституції України та інших законодавчих актів, які визначають основи державної політики в галузі охорони здоров'я;

— засвоїти основні положення нормативно-правових актів, що визначають основи організації та діяльності органів виконавчої влади;

— засвоїти основні положення законодавчих актів з питань законотворчого процесу та основні правила і вимоги законодавчої техніки;

— проводити аналіз нормативно-правових та інших документів галузі охорони здоров'я та конкретного лікувально-профілактичного закладу щодо відповідності положенням підприємницького права;

— знати зміст основних категорій та інститутів права соціального забезпечення;

— знати відповідно до програми основні категорії права охорони здоров'я та закономірності розвитку правового регулювання медичної і фармацевтичної діяльності.

Вважаємо за доцільне окремо зупинитися на обґрунтуванні ролі та місця права охорони здоров'я в навчальному процесі на рівні післядипломної освіти керівників системи охорони здоров'я України.

Як свідчить здійснений нами аналіз літературних джерел, де висвітлюється проблема медичного права [8, с. 44], впродовж останніх років традиційне сприйняття професії лікаря як мистецтва, а не як ремесла, стало змінюватися. Розвиток законодавства, контроль якості медичної допомоги, несприятливі наслідки медичного втручання — ось далеко не повний перелік причин, які, за словами відомого фахівця в галузі медичного права С.Г. Стеценка, сприяють підвищенню «юридизації» професії лікаря. А реальні умови медичної практики зі всією очевидністю демонструють, що лікар, який не знає своїх прав та обов'язків і тієї межі, за якою настає відповідальність, не може бути допущеним до професійної практики. Ще більшою мірою сказане вище стосується професійної компетентності (чи не компетентності) керівників різних рангів системи охорони здоров'я України. На необхідність наявності належної правової компетентності зазначеної категорії лікарів вказують різні фактори, ключовими з яких

є наступні [8, с. 44]:

- часті на суттєві зміни нормативно-правової бази з надання медичної допомоги;
- активний розвиток приватної медицини;
- надання платних медичних послуг в державних та муніципальних лікувально-профілактичних закладах;
- розвиток добровільного медичного страхування;
- можливість для пацієнта всіма доступними засобами, у тому числі й шляхом звертання до суду, захищати свої права при наданні медичної допомоги тощо.

Окрім того, особливої актуальності правова складова післядипломної підготовки лікарів набуває з огляду на проведення в державі правової реформи, у процесі якої планується прийняття багатьох нових законів, створення ефективної національної правової системи, що дасть змогу Україні інтегруватися в Європейське правове поле, сформувати ефективні інститути громадянського суспільства та побудувати дійсно демократичну, соціальну, правову державу [6].

Підвищення рівня правових знань у керівників різних рангів системи охорони здоров'я України, їх правової свідомості та правової культури можливі лише за умови системного та повсякденного, професійно організованого правового виховання, що здійснюється з використанням усіх його форм, у тому числі й за допомогою післядипломної підготовки.

Розроблена нами місія та стратегія правової складової післядипломної освіти керівників для системи охорони здоров'я України ґрунтується на підході до вказаних вище фахівців як спеціалістів, підготовка яких здійснюється на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального.

Загальне — це складова частина підходів до формування професійної моделі сучасного керівника з державного управління.

Особливе — має свою специфіку і зумовлене особливостями підготовки керівників для медичної галузі як невід'ємної складової української культури.

Індивідуальне — передбачає врахування того, що стримуючим фактором в юридичній підготовці лікарів на рівні післядипломної освіти є дуже мала кількість фахівців в галузі юридичного забезпечення медичної та фармацевтичної діяльності. На переконання вже цитованого вище С. Г. Стеценка, а ми поділяємо його думку, в ідеалі викладати медичне право повинні спеціалісти, які мають дві вищі освіти — медичну та юридичну. На сьогоднішній день в Україні таких одиниці, до того ж їх не приваблює викладацька діяльність. Одним з можливих шляхів дієвого впливу на розвиток медичного права як навчальної та наукової дисципліни може бути створення самостійних кафедр, які б займалися викладанням медичного права.

Прикладом позитивного вирішення даного питання може бути російський досвід, а саме, — наявність кафедр медико-правового спрямування на базі Московської

медичної академії ім. І. М. Сеченова (кафедра основ законодавства в охороні здоров'я та медичного права), Ростовського державного медичного університету (кафедра судової медицини та основ правознавства), Самарського державного медичного університету (кафедра медичного права та біоетики) й Російського нового університету (далі — РосНОУ) (кафедра правових основ та економіки охорони здоров'я).

Слід, правда, зауважити, що перші три, названі нами, російські медичні вузи, які у своїй структурі мають кафедри медико-правового спрямування, здійснюють підготовку лікарів і не займаються післядипломною освітою. Що стосується РосНОУ, то в цьому університеті створені умови з надання лікарям можливості отримання другої вищої освіти — юридичної. Для цього співробітники вузу й підготували спеціальну навчальну програму нової спеціалізації.

Маємо певні напрацювання в цьому плані й в Україні. Так, співпраця колективів НМАПО та Міжнародного Соломонового університету вже сьогодні дає можливість готувати фахівців з юридичного забезпечення медичної діяльності. Як відомо, 22 лютого 2007 р. у нашій державі вже відбулося вручення дипломів першим одинадцяти медичним працівникам, які закінчили 3-річне навчання за спеціалізацією «медичне право» [4].

Виходячи з великої зацікавленості медичних працівників у вивченні медичного права, а, головне, враховуючи бажання багатьох українських лікарів отримати спеціалізацію «медичне право», є всі підстави сподіватися, що в найближчому майбутньому в державі підготують достатню кількість фахівців даної галузі. А це, у свою чергу, значною мірою сприятиме подальшій гуманізації медичної галузі та виключить можливість появи тяжких злочинів, що мають пряме відношення до регулювання медичних правовідносин, про які недавно повідомили газети «Дзеркало тижня» [3] та «Факты и комментарии» [5].

Користуючись нагодою, не можу дуже коротко не зупинитись на ще одній надзвичайно важливій проблемі: вже настала пора подумати й позитивно вирішити питання щодо заснування в Україні професійного фахового видання «Медичне право».

На підставі викладеного вище, варто зробити наступні *узагальнюючі висновки*:

1. Питання права, медичного права та законотворчої діяльності ще не стали однією з важливих складових післядипломної підготовки керівників для системи охорони здоров'я України.

2. Пріоритетними завданнями державної політики України в галузі охорони здоров'я має стати удосконалення системи законодавчого забезпечення діяльності сфери охорони громадського здоров'я, що виражається підготовкою, затвердженням і впровадженням у життя відповідних законодавчих актів та вирішення проблеми правової післядипломної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідних фахівців-професіоналів.

3. Місією розробленої авторами правової складової післядипломної підготовки керівників для системи охорони здоров'я України та кадрового резерву є професійна підготовка висококваліфікованих відповідальних кадрів для державного управління системою охорони здоров'я та її приватного сектора, спроможних розробляти, аналізувати і реалізовувати державну політику у сфері охорони здоров'я.

4. В Україні доцільно запровадити видання професійного часопису «Медичне право».

Примітки

¹ Усяке майбутнє завжди неясне, невідоме, імовірнісне. У той же час, без накреслення майбутнього неможливо будувати суспільне життя. Відома формула Огюста Конта: *знати, щоб передбачати, передбачати, щоб управляти*. Тобто йдеться про взаємозв'язок таких елементів як *передбачення — прогнозування — програмування — планування* і *обов'язковість введення їх у процес державного управління — авт.*

Література

1. Вороненко Ю. В., Радиш Я. Ф. Медичне право в системі права України: стан і перспективи розвитку // Український медичний часопис, 2006. — № 5 (55). — С. 5—10.
2. Вороненко Ю. В., Радиш Я. Ф. Право — важлива складова програми післядипломної підготовки керівників системи охорони здоров'я України // Український медичний часопис, 2006. — № 6 (56). — С. 35—39.
3. Генпрокуратура спростовує // Дзеркало тижня, 2007. — № 8. — С. 1.
4. Данюк Н. Лікар-юрист — нова медична спеціалізація // Ваше здоров'я, 2 березня 2007 р., — с. 1, 5.
5. Карнаухов С., Тершак И. // Факты и комментарии, 2007. — № 40. — С. 1, 4.
6. Правознавство: Підручник / А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, В. С. Ковальський, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, О. О. Підопригора; За ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. — К.: Брінком Інтер, 2005. — 752 с.
7. Ришелюк А. М. Законотворчий процес в Україні: Навч. посіб. — К.: Вид-во НАДУ, 2004. — 220 с.
8. Стеценко С. Г. Медицинское право: Учебник. — Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. — 572 с.